

General Assembly

Dağıtım: Genel
4 Şubat 2025

Original: English

Gayri Resmi Tercüme İHOP tarafından yapılmıştır

İnsan Hakları Konseyi
Evrensel Periyodik İnceleme Çalışma Grubu Kırk dokuzuncu oturum
Cenevre, 28 Nisan-9 Mayıs 2025

Türkiye

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi tarafından hazırlanan bilgi derlemesi

I. Arka plan

1. Bu rapor, İnsan Hakları Konseyi'nin 5/1 ve 16/21 sayılı kararları uyarınca, bir önceki gözden geçirmenin sonuçları dikkate alınarak hazırlanmıştır.¹ İlgili Birleşmiş Milletler belgelerinde yer alan bilgilerin bir derlemesidir ve kelime sınırlaması nedeniyle özet bir şekilde sunulmuştur.

II. Uluslararası yükümlülüklerin kapsamı ve insan hakları mekanizmalarıyla işbirliği

2. Birleşmiş Milletler ülke ekibi, Türkiye'yi Tüm Kişilerin Zorla Kaybedilmeye Karşı Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme'yi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi İhtiyari Protokolü'nü onaylamayı değerlendirmeye davet etmiştir.²

3. İnsan Hakları Komitesi, Türkiye'ye Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi'ne ilişkin beyanlarını ve bu sözleşmenin 27. maddesine koyduğu çekinceyi geri çekmeyi değerlendirmesini tavsiye etmiştir.³

4. Birleşmiş Milletler ülke ekibi, Türkiye'yi Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne koyduğu tüm çekinceleri geri çekmeyi düşünmeye davet etmiştir.⁴

5. Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunması Komitesi, Türkiye'yi Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme'nin 15, 40, 45 ve 46. maddelerine ilişkin beyan ve çekincelerini geri çekmek için gerekli adımları atmaya teşvik etmiştir.⁵

6. Birleşmiş Milletler ülke ekibi, Türkiye'nin Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi'nden çekilmesinden duyduğu üzüntüyü dile getirmiştir.⁶

¹ A/HRC/44/14, A/HRC/44/14/Add.1 ve A/HRC/45/2.

² Türkiye'nin evrensel periyodik incelemesi için Birleşmiş Milletler ülke ekibi sunumu, para. 3. Ayrıca bkz. CAT/C/TUR/CO/5, para. 27 (d); CEDAW/C/TUR/CO/8, para. 61; CMW/C/TUR/CO/2, para. 18; CRC/C/TUR/CO/4-5, para. 53; ve CCPR/C/TUR/CO/2, para. 24.

³ CCPR/C/TUR/CO/2, para. 6.

⁴ Birleşmiş Milletler ülke ekibi sunumu, para. 4. Ayrıca bkz. CRC/C/TUR/CO/4-5, para. 7.

⁵ CMW/C/TUR/CO/2, para. 16.

⁶ Birleşmiş Milletler ülke ekibi sunumu, para. 52. Ayrıca bkz. CAT/C/TUR/CO/5, para. 32; CEDAW/C/TUR/CO/8, para. 10; ve A/HRC/53/36/Add.1, para. 89 (a).

7. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), 1969 tarihli ILO İş Teftişi (Tarım) Sözleşmesi'nin (No. 129) onaylanmasının Türkiye'de, özellikle çocuk işçiliğinin yaygın olduğu mevsimlik tarım sektörlerinde, işçilerin korunmasını güçlendirebileceğini belirtmiştir.⁷

8. Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi, Türkiye'nin 2000 tarihli ILO Anneliğin Korunması Sözleşmesi (No. 183), 2011 tarihli Ev İşçileri Sözleşmesi (No. 189) ve 2019 tarihli Şiddet ve Taciz Sözleşmesi'ni (No. 190) onaylamasını tavsiye etmiştir.⁸

9. Aynı Komite, Türkiye'nin Vatansızlığın Azaltılması Sözleşmesi'ni onaylamasını tavsiye etmiştir.⁹

10. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) Türkiye'yi Eğitimde Ayrımcılığa Karşı Sözleşme'yi onaylamaya teşvik etmiştir.¹⁰

11. Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarının Türkiye tarafından açıkça reddedilmesi ve uygulanmaması konusundaki endişelerini dile getirmiştir.¹¹

III. Ulusal insan hakları çerçevesi

1. Anayasal ve yasal çerçeve

12. İşkenceye Karşı Komite, Türkiye tarafından ilan edilen olağanüstü halin istisnai koşullarına yanıt vermek üzere çıkarılan çok sayıda kararnamenin 7145 sayılı Kanunla kalıcı hale getirilmiş olmasından duyduğu endişeyi dile getirmiştir.¹²

13. Birleşmiş Milletler ülke ekibi, Türkiye'yi düşünce, ifade, toplanma ve örgütlenme özgürlüğüne ilişkin tüm mevzuatı uluslararası belgelerle uyumlu hale getirmeye davet etmiştir.¹³

14. İşkenceye Karşı Komite, Türkiye'nin Ceza Kanunu'nun 94. maddesini Sözleşme'de yer alan işkence tanımı ve diğer yükümlülükleri ile uyumlu hale getirmesi yönündeki önceki tavsiyesini yinelemiştir.¹⁴

15. Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi, Türkiye'nin aile içi şiddet ve kadın cinayetlerini özel olarak suç haline getirmek için gerekli yasal değişiklikleri kabul etmesini tavsiye etmiştir.¹⁵

2. Kurumsal altyapı ve politika tedbirleri

16. İnsan Hakları Komitesi, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu'nun insan haklarının geliştirilmesi ve korunmasına yönelik ulusal kurumların statüsüne ilişkin ilkelere (Paris İlkeleri) tam olarak uymasını ve görevini etkin ve bağımsız bir şekilde yerine getirebilmesini sağlamak için Türkiye'nin Ulusal İnsan Hakları Kurumları Küresel İttifakı'nın tavsiyelerini derhal uygulamasını tavsiye etmiştir.¹⁶

17. İşkenceye Karşı Komite, ulusal önleme mekanizması olarak görev yapan Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu'nun işkence ve kötü muamele vakalarını bildirme konusunda çekingen davrandığının iddia edilmesinden duyduğu endişeyi dile getirmiştir.¹⁷

18. İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezaların Önlenmesi Alt Komitesi, Türkiye'ye, ulusal insan hakları kurumu ile ulusal önleme mekanizmasının işlevlerini birbirinden ayırmak ve ulusal önleme mekanizmasının ülkenin işkence ve kötü muameleyi önleme

⁷ Türkiye'nin evrensel periyodik incelemesi için ILO sunumu, s. 1.

⁸ CEDAW/C/TUR/CO/8, para. 46 (f).

⁹ Ibid., para. 42 (c).

¹⁰ Türkiye'nin evrensel periyodik incelemesi için UNESCO sunumu, para. 20 (i).

¹¹ CEDAW/C/TUR/CO/8, para. 18 (f). Ayrıca bakınız CRC/C/TUR/CO/4-5, para. 54.

¹² CAT/C/TUR/CO/5, para. 28.

¹³ Birleşmiş Milletler ülke ekibi sunumu, para. 72 (c).

¹⁴ CAT/C/TUR/CO/5, para. 9.

¹⁵ CEDAW/C/TUR/CO/8, para. 29 (a). Ayrıca bkz. Birleşmiş Milletler ülke ekibi sunumu, para. 54 (a).

¹⁶ CCPR/C/TUR/CO/2, para. 12. Ayrıca bkz. CAT/C/TUR/CO/5, para. 10 ve 11; CEDAW/C/TUR/CO/8, para. 22 ve 23; CMW/C/TUR/CO/2, para. 24; ve Birleşmiş Milletler ülke ekibi sunumu, para. 13.

¹⁷ CAT/C/TUR/CO/5, para. 10.

sisteminde kilit bir bileşen olarak tanınmasını sağlamak amacıyla insan hakları kurumunun kurumsal yapısını yeniden düzenlemesini tavsiye etmiştir.¹⁸

IV. İnsan haklarının teşvik edilmesi ve korunması

A. Uygulanabilir uluslararası insancıl hukuk dikkate alınarak uluslararası insan hakları yükümlülüklerinin uygulanması

1. Eşitlik ve ayrımcılık yapmama

19. İnsan Hakları Komitesi, özellikle Suriyelilere yönelik nefret söylemi ve göçmen karşıtı propaganda vakalarına ilişkin endişelerini dile getirmiştir.¹⁹

20. Aynı Komite, Türkiye'nin tüm ayrımcılık, nefret söylemi ve nefret suçu eylemlerinin derhal ve etkili bir şekilde soruşturulmasını, failerin kovuşturulmasını ve mahkum edilmeleri halinde uygun yaptırımlarla cezalandırılmalarını ve mağdurlara yeterli hukuk yollarının sağlanmasını temin etmesini tavsiye etmiştir.²⁰

21. Aynı Komite, Türkiye'nin hem kamu hem de özel sektörde ve Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme kapsamında yasaklanan tüm temellerde, kesişimsel ayrımcılık ve doğrudan ve dolaylı ayrımcılık da dahil olmak üzere ayrımcılığı yasaklayan kapsamlı bir mevzuat kabul etmesini tavsiye etmiştir.²¹

2. Yaşam, özgürlük ve kişi güvenliği hakkı ve işkence görmeme hakkı

22. İşkenceye Karşı Komite, kolluk kuvvetleri ve istihbarat görevlileri tarafından dayak atıldığı, cinsel saldırı ve tacizde bulunduğu ve bazı vakalarda elektrik şoku ve waterboarding (ç.n. *Waterboarding, bir işkence türü olarak bilinir ve bireye boğulma hissi vermek için yüzüne ıslak bez örtülerek su dökme işlemini içerir*) uygulandığı iddiaları da dâhil olmak üzere, işkence ve kötü muamelenin özellikle gözaltı merkezlerinde yaygın bir şekilde devam ettiği yönündeki iddialara ilişkin endişelerini dile getirmiştir. Komite, 2016'daki darbe girişiminin ardından, itirafları almak için, 2023'te ülkenin güneydoğusunda meydana gelen depremlerin ardından ve terörle mücadele operasyonları bağlamında işkence ve kötü muamele iddialarındaki artıştan özellikle endişe duyduğunu ifade etmiştir.²²

23. Aynı Komite, gözaltındaki kişilerin kendi seçtikleri bir doktor tarafından bağımsız bir tıbbi muayeneden geçirilemedikleri, tıbbi muayenelerin bazı durumlarda üstünkörü yapıldığı ve işkence ve kötü muamele izlerini yeterince belgeleyemediği ve kolluk kuvvetlerinin, muayene eden doktor tarafından talep edilmedikleri durumlarda tıbbi muayeneler sırasında sıklıkla hazır bulundukları ve doktor-hasta gizliliğini ihlal ettikleri yönündeki endişelerini dile getirmiştir.²³

24. Aynı Komite, Türkiye'nin kolluk kuvvetleri ve istihbarat görevlileri tarafından yapılan tüm işkence ve kötü muamele iddialarına yönelik hızlı, tarafsız, kapsamlı, etkin ve bağımsız soruşturmalar yürütmesini ve olağanüstü hal dönemi mevzuatının ve kovuşturmayı engelleyen idari izinlerin cezasızlıkla sonuçlanmamasını sağlamasını tavsiye etmiştir.²⁴

25. Aynı Komite, Türkiye'nin gözaltında meydana gelen tüm ölümlerin adli tıp incelemeleri de dahil olmak üzere bağımsız bir organ tarafından hızlı ve tarafsız bir şekilde soruşturulmasını sağlayacak tedbirleri almasını ve uygun olduğu hallerde ilgili yaptırımları uygulamasını tavsiye etmiştir.²⁵

¹⁸ CAT/OP/TUR/1, para. 34 (b) ve 35.

¹⁹ CCPR/C/TUR/CO/2, para. 37.

²⁰ Ibid., para. 14 (b). Ayrıca bkz. CMW/C/TUR/CO/2, para. 26 (b).

²¹ CCPR/C/TUR/CO/2, para. 14 (a).

²² CAT/C/TUR/CO/5, para. 20.

²³ Ibid., para. 12 (c).

²⁴ A.g.e., para. 21 (a) ve (b).

²⁵ A.g.e., para. 19.

26. Zorla veya İrade Dışı Kaybetmeler Çalışma Grubu, darbe girişiminin ardından yerleşik cezasızlık kültürünün zorla kaybetme vakalarının artması için elverişli bir zemin hazırladığına dair endişelerini dile getirmiştir.²⁶

27. Aynı Çalışma Grubu, Devlet destekli ülke dışı kaçırma ve Türk vatandaşlarının çok sayıda Devletten Türkiye'ye zorla geri gönderilmesine ilişkin sistematik bir uygulama gibi görünen durumdan ciddi endişe duyduğunu kaydetmiştir.²⁷

28. Aynı Çalışma Grubu, kayıp kişilerin ailelerini temsil eden avukatları ve insan hakları savunucularını hedef alan misillemelerden endişe duyduğunu ifade etmiş ve bu tür misillemelerin yetkililer tarafından öncelikli olarak soruşturulması gerektiğini belirtmiştir.²⁸

29. İnsan Hakları Komitesi, siyasi muhaliflerin, hakimlerin, savcılarının, gazetecilerin, insan hakları savunucularının ve terörizmle ilgili suçlamalarla karşı karşıya kalanların suçlama olmaksızın uzun süre tutuklu kalmaları da dahil olmak üzere uzun süreli yargılama öncesi tutukluluktan endişe duymaya devam ettiğini kaydetmiştir.²⁹

30. İşkenceye Karşı Komite, Türkiye'ye, gözaltında tutulan tüm kişiler için özgürlüklerinden mahrum bırakılmalarının başlangıcından itibaren tüm temel yasal güvencelerin hem yasada hem de uygulamada garanti altına alınmasını sağlamasını tavsiye etmiştir.³⁰

31. İnsan Hakları Komitesi, cezaevlerinin aşırı kalabalık olmaya devam etmesinden ve özellikle yeterli sağlık hizmeti, içme suyu, gıda, ısıtma, havalandırma ve aydınlatmaya erişim eksikliği ve kötü sıhhi koşullar hakkındaki raporlardan duyduğu endişeyi dile getirmiştir. Ayrıca, uzun süreli hücre hapsi ve siyasi mahkumlar için daha ağır tutukluluk koşulları ile ilgili raporlar hakkındaki endişelerini de dile getirmiştir.³¹

32. İşkenceye Karşı Komite, Türkiye'ye, gözaltı koşullarının iyileştirilmesi ve ceza infaz kurumlarındaki aşırı kalabalığın azaltılması için, gözaltı dışı tedbirlerin uygulanması da dahil olmak üzere, çabalarını sürdürmesini tavsiye etmiştir.³²

33. Aynı Komite, Türkiye'ye, fiili hücre hapsi de dahil olmak üzere, hücre hapsinin bir mahkumun cezasıyla ilgili nedenlerle uygulanmamasını ve sadece istisnai durumlarda son çare olarak, mümkün olduğunca kısa bir süre için, bağımsız incelemeye tabi olarak ve sadece yetkili bir makamın izniyle kullanılmasını sağlamasını tavsiye etmiştir.³³

34. Aynı Komite, Türkiye'nin kadın mahpusların, özellikle de hamile veya bebekli mahpusların yeterli sağlık, temizlik ve hijyen olanaklarına erişebilmelerini, toplumsal cinsiyete duyarlı koşullarda tutulmalarını ve doğum sırasında, doğum sırasında veya doğumdan hemen sonra hiçbir zaman kısıtlama altına alınmamalarını sağlamasını tavsiye etmiştir.³⁴

35. Çocuk Hakları Komitesi, Türkiye'yi ev, okul, çocuk bakım kurumları ve alternatif bakım ortamları da dahil olmak üzere tüm ortamlarda fiziksel cezayı yasaklayan yasal hükümlerin uygulanmasını sağlamaya çağırmıştır.³⁵

3. İnsan hakları ve terörle mücadele

²⁶ A/HRC/45/13/Add.4, para. 7.

²⁷ 27 A.g.e., para. 8. Ayrıca bkz. CCPR/C/TUR/CO/2, para. 25 ve 26.

²⁸ A/HRC/45/13/Add.4, para. 18.

²⁹ CCPR/C/TUR/CO/2, para. 29.

³⁰ CAT/C/TUR/CO/5, para. 13.

³¹ CCPR/C/TUR/CO/2, para. 31.

³² CAT/C/TUR/CO/5, para. 15 (a).

³³ Ibid., para. 15 (b).

³⁴ A.g.e., para. 15 (e).

³⁵ CRC/C/TUR/CO/4-5, para. 29 (a). Ayrıca bkz. UNESCO sunumu, para. 20 (vii).

36. İnsan Hakları Komitesi, Türkiye'nin 3713 sayılı Kanun, 7262 sayılı Kanun ve Ceza Kanunu'nun ilgili maddeleri dahil olmak üzere terörle mücadele mevzuatını, özellikle terörle ilgili suçların tanımlarını netleştirerek ve daraltarak ve bu yasaların sivil toplum kuruluşlarını hedef almak için kötüye kullanılmamasını sağlayarak, Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi'ne ve yasallık ve kesinlik ilkelerine tam olarak uygun hale getirmesini tavsiye etmiştir.³⁶

4. Cezasızlık da dahil olmak üzere adalet yönetimi ve hukukun üstünlüğü

37. Aynı Komite, Türkiye'nin Hükümet ve yargı da dahil olmak üzere her düzeyde yolsuzluğu ve yabancı rüşvet vakalarını önleme ve ortadan kaldırma çabalarını artırmasını tavsiye etmiştir.³⁷

38. Aynı Komite, olağanüstü hal ve ilgili kanun hükmünde kararnameler kapsamında alınan tedbirlere ilişkin şikayetleri incelemek ve karara bağlamak üzere Olağanüstü Hal İşlemleri İnceleme Komisyonu'nun kurulduğunu kaydetmiştir. Komisyon'un bağımsız olmadığını gösteren raporlara ilişkin endişelerini dile getirmiştir. Komisyona yapılan başvuruların büyük bir çoğunluğunun reddedildiğini ve birçok kararın gerekçeden yoksun olduğunu veya hukuka aykırı gerekçelere dayandığını gösteren raporları kaydetmiştir.³⁸

39. Zorla veya İrade Dışı Kaybetmeler Çalışma Grubu, Devlet görevlileri tarafından işlenen insan hakları ihlallerine yönelik yerleşik cezasızlık kültürünün Türkiye'de görevlilerin hesap vermesinin önündeki başlıca engellerden biri olmaya devam ettiğini gözlemlemiştir.³⁹

40. İnsan Hakları Komitesi, 2014 yılında 6524 sayılı Kanun'un kabul edilmesinin ve 2017 yılında yapılan anayasa değişikliklerinin ardından yürütmenin yargı üzerindeki kontrolünün önemli ölçüde arttığını gösteren raporlara ilişkin endişelerini dile getirmiştir.⁴⁰

41. İşkenceye Karşı Komite, Türkiye'nin, Hakimler ve Savcılar Kurulu'nun bağımsızlığını ve ilgili uluslararası standartlara uygunluğunu güvence altına almak da dahil olmak üzere, yargının tam bağımsızlığını, tarafsızlığını ve etkinliğini sağlaması gerektiğini belirtmiştir.⁴¹

42. İnsan Hakları Komitesi, Türkiye'nin Hakimler ve Savcılar Kurulu'nun yürütmeden tam bağımsızlığını sağlamak için gerekli tüm tedbirleri almasını tavsiye etmiştir.⁴²

43. Aynı Komite, özellikle olağanüstü hal döneminde, sadece avukatlık mesleğini icra ettikleri için Ceza Kanunu'nun 314 (2) maddesi uyarınca silahlı terör örgütüne üye olma şüphesiyle soruşturulan, tutuklanan veya gözaltında tutulan avukatların sayısının çok yüksek olmasından duyduğu endişeyi dile getirmiştir.⁴³

44. Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi, Türkiye'nin, darbe girişiminin ardından görevden alınan ve aralarında kadınların da bulunduğu hakimleri, haklarındaki suçlamalardan beraat etmelerine rağmen görevlerine iade etmemesinden duyduğu endişeyi dile getirmiştir.⁴⁴

45. İnsan Hakları Komitesi, hükümeti eleştirenler, insan hakları savunucuları, barışçıl protestocular ve gazetecilerin de dahil olduğu terörle ilgili davalarda adil yargılanma hakkının sistematik olarak reddedildiğine dair raporlardan duyduğu endişeyi dile getirmiştir.⁴⁵

³⁶ CCPR/C/TUR/CO/2, para. 18. Ayrıca bkz. CAT/C/TUR/CO/5, para. 20.

³⁷ CCPR/C/TUR/CO/2, para. 22.

³⁸ Ibid., para. 45.

³⁹ A/HRC/45/13/Add.4, para. 17.

⁴⁰ CCPR/C/TUR/CO/2, para. 39.

⁴¹ CAT/C/TUR/CO/5, para. 39.

⁴² CCPR/C/TUR/CO/2, para. 40 (a).

⁴³ Ibid., para. 39.

⁴⁴ CEDAW/C/TUR/CO/8, para. 18 (a). Ayrıca bkz. A/HRC/53/36/Add.1, para. 90 (k).

⁴⁵ CCPR/C/TUR/CO/2, para. 43.

46. Birleşmiş Milletler ülke ekibi, Türkiye'nin asgari cezai sorumluluk yaşını 12'den 14'e çıkarmayı düşünmesini, tüm savunmasız gruplara hukuki destek sağlanmasını ve kalitesini artırmasını ve çocuklar için saptırma tedbirlerini ve hapis cezasına alternatifleri geliştirmesini tavsiye etmiştir.⁴⁶

47. Çocuk Hakları Komitesi, Türkiye'yi çocuk adalet sistemini Çocuk Hakları Sözleşmesi ve diğer uluslararası standartlarla tam uyumlu hale getirmeye çağırmıştır.⁴⁷

48. Birleşmiş Milletler ülke ekibi, Türkiye'nin "namus" bahanesiyle işlenen kadın cinayetlerinde ceza indirimlerini önleyecek tedbirler almasını tavsiye etmiştir.⁴⁸

49. Göçmen İşçiler Komitesi, Türkiye'nin tüm göçmen işçilerin adalete erişimini kolaylaştıracak tedbirler almasını ve bu işçilerin istismar ve ihlallerle ilgili şikâyetle bulunmalarının önündeki tüm engelleri kaldırmasını tavsiye etmiştir.⁴⁹

5. Temel özgürlükler ve kamusal ve siyasi hayata katılım hakkı

50. İşkenceye Karşı Komite, Türkiye'deki insan hakları savunucuları ve gazetecilerin, düşünce ve ifade özgürlüğü, barışçıl toplanma özgürlüğü ve örgütlenme özgürlüğü haklarını ve insan haklarını geliştirme ve koruma haklarını meşru bir şekilde kullanmaları sonucunda tehdit, fiziksel taciz, tutuklama, kovuşturma, işkence ve kötü muameleye maruz kaldıkları iddialarına ilişkin endişelerini dile getirmiştir.⁵⁰

51. İnsan Hakları Komitesi, insan hakları savunucularına, gazetecilere, avukatlara, Kürt aktivistlere, çevre savunucularına, muhalif siyasetçilere, akademisyenlere ve Hükümeti eleştirdiği düşünülen herhangi bir sivil toplum üyesine yönelik zulüm, taciz, sindirme ve misilleme raporlarına ilişkin endişelerini dile getirmiştir. Ayrıca, bu kişilerin faaliyetlerini bastırmak için keyfi gözaltıların ve siyasi amaçlı kovuşturmaların kullanıldığı iddialarına ilişkin endişelerini de dile getirmiştir.⁵¹

52. İşkenceye Karşı Komite, Türkiye'nin tüm insan hakları savunucularının ve gazetecilerin tehdit, misilleme, şiddet ve diğer taciz biçimlerinden uzak, elverişli bir ortamda meşru çalışmalarını yürütebilmelerini sağlaması gerektiğini belirtmiştir.⁵²

53. UNESCO, Türkiye'nin hakaret ve aşağılamayı suç olmaktan çıkarmasını ve bunları uluslararası standartlara uygun medeni hakaret mevzuatı kapsamına almasını tavsiye etmiştir.⁵³

54. UNESCO Türkiye'yi, Basın Kanunu ve İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi Hakkında Kanun da dâhil olmak üzere, özellikle ifade özgürlüğünün kullanılmasını uluslararası insan hakları hukuku ile bağdaşmayacak şekilde kısıtlayabilecek içerik kaldırma ve kısıtlamalarla ilgili mevcut mevzuatı gözden geçirmeye teşvik etmiştir.⁵⁴

55. ILO, Sözleşmelerin ve Tavsiyelerin Uygulanması Uzmanlar Komitesi'nin, özellikle Kamu Sağlığı ve Sosyal Hizmetler Çalışanları Sendikası'ndan sendika liderlerinin tutuklanması, gözaltına alınması ve yargılanması konusundaki endişelerini dile getirdiğini belirtmiştir.⁵⁵

⁴⁶ Birleşmiş Milletler ülke ekibi sunumu, para. 30 (a).

⁴⁷ CRC/C/TUR/CO/4-5, para. 50.

⁴⁸ Birleşmiş Milletler ülke ekibi sunumu, para. 54 (b).

⁴⁹ CMW/C/TUR/CO/2, para. 28.

⁵⁰ CAT/C/TUR/CO/5, para. 30.

⁵¹ CCPR/C/TUR/CO/2, para. 53.

⁵² CAT/C/TUR/CO/5, para. 31. Ayrıca bkz. A/HRC/53/36/Add.1, para. 92.

⁵³ UNESCO sunumu, para. 22.

⁵⁴ A.g.e., para. 21.

⁵⁵ ILO sunumu, s. 2.

56. İnsan Hakları Komitesi, Türkiye'nin barışçıl toplanma hakkını kolaylaştırmak için somut adımlar atmasını ve her türlü kısıtlamanın Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 21. maddesinin katı gerekliliklerine ve orantılılık ve gereklilik ilkelerine uygun olmasını sağlamasını tavsiye etmiştir.⁵⁶

57. Aynı Komite, Türkiye'nin barışçıl toplantılar bağlamında aşırı güç kullanımı veya keyfi tutuklama veya gözaltı iddialarının derhal, kapsamlı ve tarafsız bir şekilde soruşturulmasını, sorumluların adalet önüne çıkarılmasını ve suçlu bulunmaları halinde uygun yaptırımlarla cezalandırılmalarını ve mağdurların tam tazminat almalarını sağlamasını tavsiye etmiştir.⁵⁷

58. Aynı Komite, olağanüstü hal süresince, sendikalar, insan hakları örgütleri, avukat dernekleri ve eğitim kurumları da dahil olmak üzere 1.700'den fazla dernek ve vakfın kalıcı olarak kapatıldığını gösteren güvenilir raporlar hakkındaki endişelerini dile getirmiştir. Olağanüstü Hal İşlemleri İnceleme Komisyonu'nun kuruluşları yeniden açma ve varlıklarını iade etme yetkisine rağmen, kuruluşların büyük çoğunluğu kapalı kalmaya devam etmiştir.⁵⁸

59. Aynı Komite, Türkiye'ye, 1935 tarihli Vakıflar Kanunu da dahil olmak üzere, dini azınlıklara karşı ayrımcılık yapan veya dini cemaatlerin yabancı üyelerinin ibadet yerleri ve hareket özgürlüğüne ilişkin kısıtlamalar getiren tüm mevzuat, politika ve uygulamaları yürürlükten kaldırmasını veya değiştirmesini tavsiye etmiştir.⁵⁹

60. Aynı Komite, Türkiye'nin zorunlu askerlik hizmetine karşı vicdani ret hakkını tanımamasını, buna alternatif bir düzenleme getirmemesini ve vicdani retçilerin idari ve adli para ve hapis cezalarıyla karşı karşıya kalmalarını esefle karşılamaya devam ettiğini kaydetmiştir.⁶⁰

61. Aynı Komite, Türkiye'nin şeffaf, adil ve özgür seçimleri sağlamak, gerçek siyasi çoğulculuğu ve tartışmayı teşvik etmek ve sindirme ve misilleme korkusundan uzak bir ortamda bireysel olarak veya siyasi partiler ve diğer örgütler aracılığıyla siyasi faaliyette bulunma özgürlüğünü sağlamak için gerekli tedbirleri almasını tavsiye etmiştir.⁶¹

6. Mahremiyet hakkı

62. Aynı Komite, yeterli veri koruma mevzuatının yokluğunda, cep telefonu iletişiminin geniş çaplı izlenmesi ve zorunlu SIM kart kaydı gerekliliği konusundaki endişelerini dile getirmiştir.⁶²

63. Çocuk Hakları Komitesi, çevrimiçi eğitim platformlarının çocukların kişisel verilerini yeterince korumadığı ve bunlara saygı göstermediği yönündeki endişelerini dile getirmiş ve Türkiye'nin kapsamlı bir çocuk veri koruma mevzuatı geliştirmesini ve uygulamasını tavsiye etmiştir.⁶³

7. Evlilik ve aile yaşamı hakkı

64. Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi, Medeni Kanun uyarınca yasal evlilik yaşı 18 olmasına rağmen, ebeveynlerin onayıyla 17 yaşında ve istisnai durumlarda bir hakim onayıyla 16 yaşında evliliklere istisnai olarak izin verildiğini endişeyle kaydetmiştir.⁶⁴

65. Çocuk Hakları Komitesi, Türkiye'ye, 18 yaşından küçükler için dini birliktelikler de dahil olmak üzere evliliğe izin veren tüm istisnaların kaldırılması için mevzuatını değiştirmesi çağrısında bulunmuştur.⁶⁵

⁵⁶ CCPR/C/TUR/CO/2, para. 60 (a).

⁵⁷ Ibid., para. 60 (b).

⁵⁸ Ibid., para. 61.

⁵⁹ A.g.e., para. 52.

⁶⁰ A.g.e., para. 49.

⁶¹ A.g.e., para. 66 (a).

⁶² A.g.e., para. 47.

⁶³ CRC/C/TUR/CO/4-5, para. 25.

⁶⁴ CEDAW/C/TUR/CO/8, para. 55.

⁶⁵ CRC/C/TUR/CO/4-5, para. 17. Ayrıca bakınız CEDAW/C/TUR/CO/8, para. 56 (a); ve A/HRC/53/36/Add.1, para. 90 (r).

8. İnsan ticareti de dahil olmak üzere her türlü köleliğin yasaklanması

66. Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi, Türkiye'nin kadın ve kız çocuklarının ticareti için bir kaynak, transit ve hedef ülke olmaya devam etmesine rağmen henüz kapsamlı bir insan ticareti karşıtı mevzuat kabul etmediğini ve insani yardım ortamları da dahil olmak üzere insan ticaretinin boyutu ve temel nedenleri hakkında istatistiksel veri eksikliği olduğunu endişeyle kaydetmiştir.⁶⁶

67. Çocuk Hakları Komitesi, Türkiye'de cinsel sömürü ve emek sömürsü amacıyla insan ticaretine maruz kalan çocukların oranının yüksekliğinden ve resmi suç ortaklığı raporlarından özellikle endişe duyduğunu belirtmiştir.⁶⁷

68. Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi, göçmen, mülteci ve sığınmacı kadınların cinsel veya emek sömürsü amacıyla insan ticareti mağduru olma riskinin yüksek olduğunu endişeyle kaydetmiştir.⁶⁸

69. Birleşmiş Milletler ülke ekibi Türkiye'yi, çocuk fuhuşu da dahil olmak üzere her türlü cinsel sömürüyü suç sayan Ceza Kanunu'nu etkin bir şekilde uygulamaya ve uygulatmaya çağırmıştır.⁶⁹

70. İnsan Hakları Komitesi, Türkiye'nin insan ticareti vakalarının hızlı, kapsamlı, etkili ve tarafsız bir şekilde soruşturulmasını, failerin kovuşturulmasını ve suçlu bulunmaları halinde suçun ağırlığıyla orantılı cezalara çarptırılmalarını ve mağdurların tazminat da dahil olmak üzere tam bir telafi almalarını sağlamasını tavsiye etmiştir.⁷⁰

71. Aynı Komite, Türkiye'nin mağdurlara ülke genelinde güvenli ve özel sığınma evleri, sağlık hizmetlerine ve hukuki korumaya erişim, etkili hukuk yolları, rehabilitasyon ve yeniden entegrasyon destek hizmetleri gibi yeterli koruma ve yardım sağlamasını tavsiye etmiştir.⁷¹

72. Birleşmiş Milletler ülke ekibi, çocuk işçiliği ile mücadelede kaydedilen ilerlemeyi memnuniyetle karşılamıştır.⁷²

9. Çalışma hakkı ve adil ve elverişli çalışma koşulları

73. ILO, Sözleşmelerin ve Tavsiye Kararlarının Uygulanması Uzmanlar Komitesi'nin 2016'daki darbe girişiminin ardından, çoğu sendika üyesi olan kamu sektörü çalışanlarının toplu olarak işten çıkarılmasından duyduğu endişeyi dile getirdiğini belirtmiştir. Olağanüstü halin sona ermesine rağmen, valiler ve bakanlıklar sendika üyeleri de dahil olmak üzere işçileri işten çıkarmak için olağanüstü hal yetkilerini kullanmaya devam etmiştir.⁷³

74. ILO, Sözleşmelerin ve Tavsiye Kararlarının Uygulanması Uzmanlar Komitesi'nin Türkiye'den defalarca mevzuatını değiştirerek, hâlihazırda iç hukukta bu hakkın dışında tutulan üst düzey kamu çalışanlarına, yargıçlara ve cezaevi personeline örgütlenme hakkı tanımasını talep ettiğini belirtmiştir.⁷⁴

75. ILO, Sözleşmelerin ve Tavsiye Kararlarının Uygulanması Uzmanlar Komitesi'nin, genişleyen tarımsal işgücünün taleplerini karşılamak için yetersiz sayıda iş müfettişine ilişkin endişeleri vurguladığını belirtmiştir.⁷⁵

76. Göçmen İşçiler Komitesi, Türkiye'nin, özellikle tarım, inşaat, tekstil endüstrisi ve ev işçiliği gibi kayıt dışı istihdamın en yüksek olduğu sektörlerde, iş müfettişlerinin ve diğer müfettişlerin işyeri ziyaretlerini

⁶⁶ CEDAW/C/TUR/CO/8, para. 35 (a). Ayrıca bkz. Birleşmiş Milletler ülke ekibi sunumu, para. 35.

⁶⁷ CRC/C/TUR/CO/4-5, para. 47.

⁶⁸ CEDAW/C/TUR/CO/8, para. 35 (b).

⁶⁹ Birleşmiş Milletler ülke ekibi sunumu, para. 70.

⁷⁰ CCPR/C/TUR/CO/2, para. 34 (a).

⁷¹ Ibid., para. 34 (b). Ayrıca bkz. CEDAW/C/TUR/CO/8, para. 36 (f).

⁷² Birleşmiş Milletler ülke ekibi sunumu, para. 68.

⁷³ ILO sunumu, s. 3.

⁷⁴ A.g.e., s. 2.

⁷⁵ A.g.e., s. 1.

artırmasını ve başta çocuklar olmak üzere göçmen işçileri sömüren veya onları zorla çalıştıran ve emek sömürüsüne maruz bırakan kişi veya grupları kovuşturmasını, cezalandırmasını ve yaptırım uygulamasını tavsiye etmiştir.⁷⁶

10. Sosyal güvenlik hakkı

77. Birleşmiş Milletler ülke ekibi Türkiye'yi çocuklara ve ailelere yönelik sosyal koruma harcamalarını artırmaya ve sosyal koruma sistemini çocuklara daha duyarlı ve şoklara karşı daha duyarlı olacak şekilde güçlendirmeye davet etmiştir.⁷⁷

11. Yeterli bir yaşam standardına sahip olma hakkı

78. Birleşmiş Milletler ülke ekibi, Türkiye'yi çocuk yoksulluğunu ve çocukların maddi yoksunluklarını ölçmeye devam etmeye ve yoksulluğu azaltıcı etkilerini iyileştirmek için daha fazla kanıta dayalı hedef ve politikalar ve araçlar benimsemeye davet etmiştir.⁷⁸

79. Göçmen İşçiler Komitesi, özellikle tarım gibi kayıt dışı istihdamın yüksek olduğu sektörlerde çalışanlar ve depremde etkilenen bölgelerde yaşayanlar veya mülteci hanelerinde ikamet edenler olmak üzere, göçmen işçilerin ve ailelerinin karşı karşıya kaldığı artan yoksulluk ve kırılganlığı ele alacak uzun vadeli stratejilerin eksikliğinden endişe duymaya devam ettiğini belirtmiştir.⁷⁹

12. Sağlık hakkı

80. Birleşmiş Milletler ülke ekibi, 2023 yılında Türkiye'yi vuran depremin her düzeydeki sağlık altyapısını büyük ölçüde etkilediğini ve bağışıklama ile bebek ve küçük çocuk beslenmesine yönelik programları önemli ölçüde aksattığını belirtmiştir.⁸⁰

81. Birleşmiş Milletler ülke ekibi, Türkiye'yi depremde etkilenen bölgede, uzak bölgelerde ve mülteciler arasında anne ve çocukların güncel sağlık hizmetlerine erişimini ve bu hizmetlerin mevcudiyetini güçlendirmeye ve hedef nüfus arasında bu tür sağlık hizmetlerine ilişkin farkındalığı artırmaya yönelik çabaları uygulamaya devam etmeye davet etmiştir.⁸¹

82. Birleşmiş Milletler ülke ekibi, Türkiye'deki Suriyeli nüfus arasında çocukların hayatta kalmasını iyileştirmek için daha fazla çabaya ihtiyaç olduğunu belirtmiştir.⁸²

83. Çocuk Hakları Komitesi, Türkiye'nin güneydoğu, doğu ve orta illerde ve mülteci topluluklar arasında bebek ve 5 yaş altı ölüm oranlarını daha da azaltmak için, kırsal ve uzak bölgelerde anne ve çocuk sağlığı hizmetlerinin arzını güçlendirmek ve sağlık hizmetlerine erişim sırasında polise bildirilme korkusunu ortadan kaldırmak için sağlık hizmeti sunumunu göçmenlik statüsünden ayırmak da dahil olmak üzere hedefe yönelik önlemler almasını tavsiye etmiştir.⁸³

84. Göçmen İşçiler Komitesi, Türkiye'nin, statülerine bakılmaksızın tüm göçmen işçilerin ve aile fertlerinin sağlık hizmetleri konusunda farkındalığını ve bu hizmetlere erişimini sağlamak için sağlık merkezlerinin sayısını, coğrafi kapsamını ve kalitesini, çok dilli hizmetlerini ve acil tıbbi bakım kapasitesini artırmaya devam etmesini tavsiye etmiştir.⁸⁴

85. Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi, modern kontraseptifler de dahil olmak üzere cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetlerine erişimin, özellikle etnik azınlıklara mensup kadınlar ve kırsal

⁷⁶ CMW/C/TUR/CO/2, para. 34 (c).

⁷⁷ Birleşmiş Milletler ülke ekibi sunumu, para. 67 (a).

⁷⁸ Ibid., para. 67 (b).

⁷⁹ CMW/C/TUR/CO/2, para. 9.

⁸⁰ Birleşmiş Milletler ülke ekibi sunumu, para. 42.

⁸¹ Ibid., para. 45 (b).

⁸² Ibid., para. 41.

⁸³ CRC/C/TUR/CO/4-5, para. 36.

⁸⁴ CMW/C/TUR/CO/2, para. 44.

kesimdeki kadınlar için çok sınırlı olması ve bunun da önemli sayıda erken ve istenmeyen gebeliklere yol açması konusundaki endişelerini yinelemiştir.⁸⁵

86. Birleşmiş Milletler ülke ekibi, Türkiye'yi üreme sağlığı ürünlerinin birinci basamak sağlık hizmetleri düzeyinde erişilebilirliğinin devamını sağlamaya davet etmiştir.⁸⁶

13. Eğitim hakkı

87. UNESCO, Türkiye'yi herkes için eğitim hakkının mevzuatta yer alması ve en az 12 yıllık ücretsiz ilk ve orta öğretimin mevzuatta güvence altına alınması konusunda teşvik etmiştir.⁸⁷

88. Göçmen İşçiler Komitesi, 15 yaş olarak belirlenen asgari çalışma yaşının, çocukların normalde zorunlu eğitimi tamamladıkları yaştan daha düşük olmasından duyduğu endişeyi yinelemiştir.⁸⁸

89. Aynı Komite, Türkiye'nin asgari çalışma yaşına ilişkin mevzuatını, çocukların normalde zorunlu eğitimi tamamladıkları yaşla ve ILO Asgari Yaş Sözleşmesi, 1973 (No. 138) ve Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimleri Sözleşmesi, 1999 (No. 182) ile uyumlu hale getirmesini tavsiye etmiştir.⁸⁹

90. Çocuk Hakları Komitesi, çoğunlukla erkek çocukların ev dışında çalışmak için, kız çocukların ise ev işleri ve evliliğe hazırlık için okuldan ayrılmaları nedeniyle lise düzeyinde düşük katılım oranlarına ilişkin endişelerini dile getirmiştir.⁹⁰

91. Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi, ülkenin güneydoğu bölgesinin bazı kesimlerinde yoksulluk ve dil engelleri nedeniyle okuma yazma bilmeyenlerin oranının yüksek olmasından duyduğu endişeyi dile getirmiştir.⁹¹

92. Aynı Komite, kısmen çocuk yaşta evliliğe bağlı olarak kız çocukları arasında erken hamilelik ve okulu terk oranlarının nispeten yüksek olduğunu endişeyle kaydetmiştir.⁹²

93. Birleşmiş Milletler ülke ekibi, Türkiye'yi okula kayıt programlarına hedefe yönelik destek sağlamaya ve okula devam oranlarının izlenmesi, çocukların okulu erken terk etmelerinin önlenmesi ve çocukların okulu terk etmelerini önlemeye yönelik müdahalelerin geliştirilmesi için sistemleri güçlendirmeye ve ilkökul çağındaki çocuklar arasında okula kaydolmamayı araştırmaya davet etmiştir.⁹³

94. Birleşmiş Milletler ülke ekibi, 2023 yılında meydana gelen depremde etkilenen bölgede eğitime erişimin tehlikeye girdiğini belirtmiştir. Bu bölge yeterli altyapı ve kaynaklardan yoksundu ve diğer bölgelere kıyasla eğitime erişim ve kalite açısından uçurumu genişletiyordu. Çocuk yaşta evlilik riski artmıştır. Ayrıca, özel ihtiyaçları olan çocuklar için yetersiz destek, sınırlı yaygın ve sargın eğitim fırsatları ile birleştiğinde, kaliteli eğitimin önündeki engelleri daha da kötüleştirmiştir.⁹⁴

95. Göçmen İşçiler Komitesi, ayrımcılık, yabancı düşmanlığı ve dil engelleri de dahil olmak üzere göçmen işçilerin çocuklarının eğitime erişimini engelleyen zorluklarla ilgili endişelerini dile getirmiştir.⁹⁵

96. Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi, Türkiye'nin kadınlara ve kız çocuklarına yönelik ayrımcılık, taciz ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddetten uzak, güvenli ve kapsayıcı eğitim ortamları sağlamak için ulusal bir zorbalık karşıtı politika geliştirmesini tavsiye etmiştir.⁹⁶

⁸⁵ CEDAW/C/TUR/CO/8, para. 47 (a).

⁸⁶ Birleşmiş Milletler ülke ekibi sunumu, para. 45 (e).

⁸⁷ UNESCO sunumu, para. 20 (ii) ve (iv).

⁸⁸ CMW/C/TUR/CO/2, para. 33.

⁸⁹ Ibid., para. 34 (a). Ayrıca bakınız UNESCO sunumu, para. 20 (vi).

⁹⁰ CRC/C/TUR/CO/4-5, para. 42 (c).

⁹¹ CEDAW/C/TUR/CO/8, para. 43 (b).

⁹² Ibid., para. 43 (d).

⁹³ Birleşmiş Milletler ülke ekibi sunumu, para. 49 (a) ve (b).

⁹⁴ Ibid., para. 47.

⁹⁵ CMW/C/TUR/CO/2, para. 47.

⁹⁶ CEDAW/C/TUR/CO/8, para. 44 (g).

14. Kültürel haklar

97. Kültürel haklar Özel Raportörü ve din veya inanç özgürlüğü Özel Raportörü, İstanbul'daki Ayasofya'nın kültürlerarası bir mekân olarak muhafaza edilmesi, Türkiye'nin ve Türk tarihinin çeşitliliğini ve karmaşıklığını yansıtmayı ve Dünya Mirası Alanı olarak belirlenmesine neden olan olağanüstü evrensel değerinin korunması gerektiğini belirtmiştir. Türkiye'yi, Ayasofya'nın farklı Hristiyan, Müslüman ve seküler mirasını yansıtan, herkesin kültürel haklardan yararlandığı bir alan olmaya devam etmesini garanti altına almak için tüm paydaşlarla diyalog kurmaya teşvik etmişlerdir.⁹⁷

15. Kalkınma, çevre, iş dünyası ve insan hakları

98. Birleşmiş Milletler ülke ekibi, Türkiye'nin İş Dünyası ve İnsan Hakları Rehber İlkeleri'ni uygulamasını güçlendirmesini ve iş dünyası ve insan hakları konusunda bir ulusal eylem planı kabul etmesini tavsiye etmiştir.⁹⁸

99. Birleşmiş Milletler ülke ekibi, Türkiye'yi ticari faaliyetlerde ve tedarik zincirlerinde insan ticareti ve emek sömürüsüyle mücadele etmek için insan haklarına gereken özeni göstermeye yönelik tedbirler almaya davet etmiştir.⁹⁹

B. Belirli kişi veya grupların hakları

1. Kadınlar

100. Kadınlara ve kız çocuklarına yönelik şiddet, nedenleri ve sonuçları Özel Raportörü, aile içi şiddetin Türkiye'de topluma yayılmaya devam ettiğini belirtmiştir. Aile içi şiddet vakaları, kısmen sorun hakkında toplumsal farkındalık eksikliği, misilleme ve damgalanma korkusu, kolluk kuvvetlerine güven eksikliği ve şiddet mağdurlarına yönelik mevcut hizmetlerin ve koruma mekanizmalarının kalitesizliği nedeniyle hala yeterince bildirilmemektedir.¹⁰⁰

101. İnsan Hakları Komitesi, aile içi şiddet ve sözde namus suçları bağlamında çok yüksek sayıda kadın cinayeti ve diğer cinayetlerin yanı sıra etkili önleme, koruma tedbirleri, etkili soruşturma ve faillerin kovuşturulmaması konusundaki endişelerini dile getirmiştir.¹⁰¹

102. Kadına Yönelik Şiddet Özel Raportörü, ülke genelinde, özellikle göçmen ve Kürt topluluklar ile kırsal ve uzak bölgelerde, şiddet mağduru kadın ve kız çocukları için güvenlik sağlayan yeterli sığınma evlerinin yetersizliğine dikkat çekmiştir.¹⁰²

103. Aynı Özel Raportör, Türkiye'nin aile içi şiddet de dahil olmak üzere kadınlara ve kız çocuklarına yönelik her türlü şiddet için koruma kararlarının etkili bir şekilde uygulanmasını sağlamasını tavsiye etmiştir.¹⁰³

104. Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi, Türkiye'nin aile içi ve cinsel şiddet mağdurları için haftanın yedi günü, günün 24 saati hizmet veren çok dilli özel bir yardım hattının bulunmasını sağlamasını ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet mağduru kadınlar ve kız çocukları için uzmanlaşmış, kapsayıcı ve erişilebilir sığınma evleri ağını genişletmesini tavsiye etmiştir.¹⁰⁴

105. Aynı Komite, Türkiye'nin sözde namus adına işlenen tüm suçların kovuşturulması ve yeterli şekilde cezalandırılması yönündeki çabalarını güçlendirmesi ve sözde namus adına işlenen suçların Kanunun

⁹⁷ Bkz. <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2020/08/un-experts-turkey-should-preserve-hagia-sophia-space-meeting-cultures>.

⁹⁸ Birleşmiş Milletler ülke ekibi sunumu, para. 21 (b) ve (c).

⁹⁹ Ibid., para. 39 (c).

¹⁰⁰ A/HRC/53/36/Add.1, paras. 11 ve 12.

¹⁰¹ CCPR/C/TUR/CO/2, para. 19.

¹⁰² A/HRC/53/36/Add.1, para. 72.

¹⁰³ Ibid., para. 90 (f).

¹⁰⁴ CEDAW/C/TUR/CO/8, para. 29 (d).

29. maddesinin uygulanmasından açıkça hariç tutulması amacıyla Ceza Kanununda değişiklik yapılması yönündeki tavsiyelerini yinelemiştir.¹⁰⁵

106. Kadına yönelik şiddet Özel Raportörü, Türkiye'de yerleşik ataerkil tutumların ve ayrımcı klişelerin devam etmesinin, bazı kamusal ve dini figürlerin kadınların aile ve toplumdaki rol ve sorumluluklarına ilişkin yaptıkları açıklamalarla daha da pekiştiğini belirtmiştir.¹⁰⁶

107. Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi, başta Kürt kadınlar, mülteci ve sığınmacı kadınlar ve engelli kadınlar olmak üzere Türkiye'deki dezavantajlı ve marjinalleştirilmiş kadın gruplarına yönelik ayrımcılığın kesişen biçimlerinden endişe duymaya devam ettiğini belirtmiştir.¹⁰⁷

108. Aynı Komite, kadınların karşılaştığı ayrımcı toplumsal cinsiyet kalıpları da dahil olmak üzere siyasi ve kamusal hayata katılımın önündeki yapısal engellerin devam ettiğini ve siyasi söylemde kadınları hedef alan nefret söylemi ve tacizin yaygınlığını endişeyle kaydetmiştir.¹⁰⁸

109. Aynı Komite, kadınlar arasındaki düşük işgücüne katılım oranını, süregelen cinsiyete dayalı ücret farkını ve işyerinde cinsel tacizi ele alan tedbirlerin eksikliğini endişeyle kaydetmiştir.¹⁰⁹

2. Çocuklar

110. Çocuk Hakları Komitesi, fiziksel ceza ve aile içi şiddet de dahil olmak üzere çocuklara yönelik şiddetin gerekli şekilde tanınmaması, eksik rapor edilmesi ve yetersiz soruşturulmasından ciddi endişe duyduğunu belirtmiştir.¹¹⁰

111. Birleşmiş Milletler ülke ekibi Türkiye'yi, özellikle Çocuk Koruma Kanunu'nu uluslararası standartlara uygun hale getirerek, çocuk hakları konusunda kapsamlı bir yasal reform başlatmayı düşünmeye davet etmiştir.¹¹¹

112. Birleşmiş Milletler ülke ekibi, Türkiye'nin engelli çocuklar, refakatsiz ve ailelerinden ayrı düşmüş çocuklar ve kanunla ihtilafa düşmüş çocuklar için acil koruyucu aile ve özel koruyucu aile sistemleri kurma sürecini hızlandırmasını tavsiye etmiştir.¹¹²

113. Çocuk Hakları Komitesi, Türkiye'nin gecikmeksizin, çocuk bakımı, refahı ve koruma sistemlerinin kurumsallaştırılması ve sistemik dönüşümü için sektörler arası ulusal bir strateji ve eylem planı benimsemesini, 3 yaşından küçük çocukların kurumsallaştırılmasına ilişkin acil bir moratoryum ilan etmesini ve özellikle yatılı bakım kurumlarında olmak üzere alternatif bakım kalitesinin bağımsız ve periyodik olarak izlenmesini güçlendirmesini tavsiye etmiştir.¹¹³

114. Aynı Komite, Suriyeli mülteci kız çocuklarının orantısız bir şekilde maruz kaldığı çocuk yaşta evliliğin ülkedeki sürekliliğine dikkat çekerek, Türkiye'nin istisnasız olarak asgari evlilik yaşını 18 olarak uygulamasını tavsiye etmiştir.¹¹⁴

3. Engelli bireyler

115. Birleşmiş Milletler ülke ekibi, mevcut yasal çerçeveye rağmen, kamusal alanların, ulaşımın, bilginin, sağlık hizmetlerinin ve eğitimin engelliler için erişilebilirliğinin sınırlı kaldığını belirtmiştir.¹¹⁵

¹⁰⁵ Ibid., para. 31 (a).

¹⁰⁶ A/HRC/53/36/Add.1, para. 7. Ayrıca bkz. CEDAW/C/TUR/CO/8, para. 24.

¹⁰⁷ CEDAW/C/TUR/CO/8, para. 16.

¹⁰⁸ Ibid., para. 37 (a) ve (d).

¹⁰⁹ A.g.e., para. 45 (a), (c) ve (e).

¹¹⁰ CRC/C/TUR/CO/4-5, para. 28.

¹¹¹ Birleşmiş Milletler ülke ekibi sunumu, para. 10.

¹¹² Ibid., para. 63.

¹¹³ CRC/C/TUR/CO/4-5, para. 32 (a), (b) ve (e).

¹¹⁴ Ibid., para. 30. Ayrıca bakınız CEDAW/C/TUR/CO/8, para. 27 (b).

¹¹⁵ Birleşmiş Milletler ülke ekibi sunumu, para. 17.

116. Çocuk Hakları Komitesi, Türkiye'nin 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun'un uygulanmasını, özellikle kamusal alanların ve hizmetlerin erişilebilirliği açısından güçlendirmesini tavsiye etmiştir.¹¹⁶

117. Birleşmiş Milletler ülke ekibi, engelli kişilerin bağımsız yaşama hakkının tam olarak tanınması için Türkiye'yi sosyal hizmetlerle ilgili politikalarını ve yasal çerçevesini gözden geçirmeye davet etmiştir.¹¹⁷

118. Çocuk Hakları Komitesi, engelli çocukların yeterli hizmet ve yardımdan, objektif değerlendirme kriterlerine göre tahsis edilen yeterli ödenekten, gelişimsel risklerin erken teşhis ve tedavisinden ve özellikle kırsal ve uzak bölgelerde fiziksel ve ulaşım erişilebilirliğinden yararlanamadıkları yönündeki endişelerini dile getirmiştir.¹¹⁸

119. Birleşmiş Milletler ülke ekibi, Türkiye'nin adliyelerin, polis karakollarının ve ulaşımın engelliler için erişilebilirliğini sağlamasını ve engelliler için adli yardımın erişilebilir ve uygun fiyatlı olmasını temin etmesini tavsiye etmiştir.¹¹⁹

120. Birleşmiş Milletler ülke ekibi Türkiye'yi tüm engelli çocukların sağlık hizmetlerine tam erişimini sağlamaya davet etmiştir.¹²⁰

121. Çocuk Hakları Komitesi, Türkiye'nin engelli çocukların damgalanması ve onlara karşı önyargılarla mücadele etmek ve engelli çocukların hak sahipleri olarak olumlu bir imajını teşvik etmek için farkındalık artırma kampanyalarını güçlendirmesini tavsiye etmiştir.¹²¹

4. Azınlıklar

122. İnsan Hakları Komitesi, Kürt toplumuna karşı ayrımcılık ve ırkçı saiklerle şiddet uygulandığına dair raporlardan duyduğu endişeyi dile getirmiştir.¹²²

5. Lezbiyen, gey, biseksüel, transseksüel ve interseks bireyler

123. Aynı Komite, LGBTQ bireylere ve derneklere yönelik sistematik ayrımcılık ve şiddet ile örgütlenme özgürlüğü ve ifade özgürlüğü haklarından yararlanmalarına yönelik kısıtlamalar konusundaki endişelerini dile getirmiştir.¹²³

124. Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi, lezbiyen, biseksüel ve trans kadınlara yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve ayrımcılığın devam etmesinden duyduğu endişeyi dile getirmiştir. Bu tür şiddet, lezbiyen, biseksüel ve trans kadınlara yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve cinayetler de dahil olmak üzere nefret suçlarının faillerine yönelik yaygın cezasızlık nedeniyle daha da kötüleşmiştir.¹²⁴

6. Göçmenler, mülteciler ve sığınmacılar

125. İnsan Hakları Komitesi, Türkiye'nin bölgedeki mülteci krizlerine yanıt verme konusundaki kayda değer çabalarını memnuniyetle karşılarken, geri göndermeme ilkesinin ihlal edildiğine ve toplu sınır dışı işlemlerine ilişkin raporlardan duyduğu endişeyi dile getirmiştir.¹²⁵

¹¹⁶ CRC/C/TUR/CO/4-5, para. 35 (a).

¹¹⁷ Birleşmiş Milletler ülke ekibi sunumu, para. 51 (a).

¹¹⁸ CRC/C/TUR/CO/4-5, para. 34.

¹¹⁹ Birleşmiş Milletler ülke ekibi sunumu, para. 28 (a) ve (b).

¹²⁰ Ibid., para. 45 (d).

¹²¹ CRC/C/TUR/CO/4-5, para. 35 (c).

¹²² CCPR/C/TUR/CO/2, para. 13.

¹²³ Ibid.

¹²⁴ CEDAW/C/TUR/CO/8, para. 28 (e). Ayrıca bkz. A/HRC/53/36/Add.1, para. 94.

¹²⁵ CCPR/C/TUR/CO/2, para. 37.

126. İşkenceye Karşı Komite, Türkiye'nin bölgedeki mülteci krizlerine yanıt verme konusundaki kayda değer çabalarını not etmekle birlikte, sınır polisinin sınır geçişlerinde göçmenlere ve sığınma arayan kişilere karşı aşırı güç kullandığına ilişkin iddialar konusundaki endişelerini dile getirmiştir.¹²⁶

127. Aynı Komite, Türkiye'nin, hukuken ve uygulamada, işkenceye maruz kalma tehlikesi altında olduğuna inanmak için önemli gerekçeler bulunan hiç kimsenin sınır dışı edilemeyeceğini, iade edilemeyeceğini veya başka bir Devlete iade edilemeyeceğini ve olumsuz kararlara itiraz etme hakkı da dahil olmak üzere, otomatik askıya alma etkisi olan usul güvencelerine etkili erişimi güvence altına alması gerektiğini belirtmiştir.¹²⁷

128. Göçmen İşçiler Komitesi, Türkiye'nin tüm göçmen geri dönüşlerinin gönüllü olarak, bilgilendirilmiş rıza ile ve zorlama olmaksızın yapılmasını sağlamasını ve zorla geri dönüş iddialarını araştırmak için bağımsız izleme mekanizmaları kurmasını tavsiye etmiştir.¹²⁸

129. İnsan Hakları Komitesi, sığınmacıların tutulduğu gözaltı merkezlerindeki insanlık dışı ve aşağılayıcı yaşam koşullarına ilişkin endişelerini dile getirmiştir.¹²⁹

130. Birleşmiş Milletler ülke ekibi, İdari Gözetime Alternatif Tedbirler Yönetmeliği'nin kabul edilmesini memnuniyetle karşılamıştır. Türkiye'nin hassas durumdaki göçmenleri gözetimine almaktan kaçınmasını ve göçmenlik gözetimini yalnızca son çare olarak uygulamasını ve gözetime alternatifleri daha da geliştirmesini ve uygulamasını tavsiye etmiştir.¹³⁰

131. Çocuk Hakları Komitesi, refakatsiz ve ailelerinden ayrı düşmüş olanlar da dahil olmak üzere sığınmacı, mülteci ve göçmen çocukların ayrımcılığa maruz kalmalarından, temel hizmetlere erişimlerinin sınırlı olmasından ve vatansız kalma, göçmenlik gözetiminde tutulma ve şiddet içeren zorla geri göndermelere (pushbacks) maruz kalma risklerinin yüksek olmasından derin endişe duyduğunu belirtmiştir.¹³¹

132. Birleşmiş Milletler ülke ekibi, düzensiz durumdaki göçmenlerin eğitime ve üreme sağlığı da dahil olmak üzere tıbbi hizmetlere erişim gibi temel haklar konusunda engellerle karşılaştıklarını belirtmiştir. Düzensiz göçmenler sadece acil durum hizmetlerine erişebilmekte ve kimlik göstermeden diğer tıbbi hizmetlere erişmeye çalıştıklarında polise ihbar edilme riskiyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu uygulama, düzensiz durumdaki hamile göçmen kadınları, kendilerini ve doğmamış çocuklarını etkileyebilecek sağlık risklerine maruz bırakmaktadır. Bu kadınlar hastanelerde doğum yapabilir, ancak çocukları için doğum belgesi almakta engellerle karşılaşabilirler.¹³²

7. Vatansız kişiler

133. Çocuk Hakları Komitesi, Türkiye'deki mültecilerin ve belgesiz göçmenlerin doğum kayıt oranlarının orantısız bir şekilde düşük olduğu ve terörle ilgili suçlamalarla karşı karşıya kalan ve vatandaşlıkları geri alınan ebeveynlerin çocuklarının vatansızlık riski altında olabileceği konusundaki endişelerini dile getirmiştir.¹³³

134. Göçmen İşçiler Komitesi, geçici koruma sağlanan Suriyelilerden doğan çok sayıda bebeğin kayıt altına alınmadığı ve bunun da vatansızlık durumlarına yol açabileceği yönündeki raporlara ilişkin endişelerini dile getirmiştir.¹³⁴

¹²⁶ CAT/C/TUR/CO/5, para. 24.

¹²⁷ A.g.e., para. 25 (a).

¹²⁸ CMW/C/TUR/CO/2, para. 20 (b).

¹²⁹ CCPR/C/TUR/CO/2, para. 37.

¹³⁰ Birleşmiş Milletler ülke ekibi sunumu, para. 24 ve 26 (a) ve (b). Ayrıca bkz. CAT/C/TUR/CO/5, para. 25 (c); ve CMW/C/TUR/CO/2, para. 36 (a).

¹³¹ CRC/C/TUR/CO/4-5, para. 44

¹³² Birleşmiş Milletler ülke ekibi sunumu, para. 59.

¹³³ CRC/C/TUR/CO/4-5, para. 23.

¹³⁴ CMW/C/TUR/CO/2, para. 45.

135. Aynı Komite, Türkiye'nin, statülerine bakılmaksızın tüm göçmen işçi çocuklarının doğum kaydını ve kimlik belgelerinin ücretsiz olarak düzenlenmesini kolaylaştırmasını ve teşvik etmesini tavsiye etmiştir. Komite ayrıca, Türkiye'nin tüm bireylerin bir vatandaşlığa erişimini sağlamasını ve vatansızlık durumlarını önlemek için tedbirler almasını tavsiye etmiştir.¹³⁵

136. Çocuk Hakları Komitesi, Türkiye'nin, kendileri veya ebeveynleri terörle ilgili suçlamalarla itham edilen veya mahkum edilen çocukları Türk vatandaşlığından etkin bir şekilde mahrum bırakan mevzuatı yürürlükten kaldırmasını ve uygulamaları yasaklamasını ve etkilenen çocuklara telafi sağlamasını tavsiye etmiştir.¹³⁶

¹³⁵ A.g.e., para. 46.

¹³⁶ CRC/C/TUR/CO/4-5, para. 23 (b).